

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д.  
УШИНСЬКОГО»**

Соціально -гуманітарний факультет

Кафедра теорії та методики практичної психології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ  
ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

**З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**«ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»**

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої  
освіти за спеціальністю 053 Психологія*

## **УДК 159.922**

Затверджено рішенням Вченої ради Державного закладу  
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені  
К. Д. Ушинського» (протокол № \_\_\_\_ від \_\_\_\_ квітня 2025 року).

### **Укладач:**

**Косьянова О.Ю.**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри  
теорії та методики практичної психології Державного закладу  
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.  
Ушинського» (м. Одеса).

### **Рецензенти:**

**Лазоренко Т.М.**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри  
теорії та методики практичної психології Державного закладу  
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.  
Ушинського» (м. Одеса).

**Хмель Н.Д.**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри  
кіберпсихології та реабілітації Державний університет інтелектуальних  
технологій і зв'язку (м. Одеса).

**Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації  
самостійної роботи з навчальної дисципліни «Диференціальна психологія»  
/ Косьянова О.Ю. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 56 с.**

Методичні рекомендації складено відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» і містять опис навчальної дисципліни, загальні положення, плани проведення та зміст практичних занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти, рекомендації до виконання окремих видів самостійної роботи, критерії оцінювання, тематику індивідуального навчально-дослідного завдання та методичні рекомендації щодо їх виконання та список рекомендованих джерел.

## ЗМІСТ

|                                                                          |    |
|--------------------------------------------------------------------------|----|
| ПЕРЕДМОВА .....                                                          | 4  |
| РОЗДІЛ I. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....                               | 6  |
| РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ .....                           | 8  |
| 1. Теми практичних занять.....                                           | 8  |
| РОЗДІЛ III. САМОСТІЙНА РОБОТА .....                                      | 20 |
| 1. Загальні питання щодо самостійної роботи .....                        | 20 |
| 2. Індивідуальне навчально-дослідне завдання.....                        | 23 |
| 3. Теми самостійної роботи з дисципліни «Диференціальна психологія»..... | 25 |
| РОЗДІЛ IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ .....            | 27 |
| СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ .....                                 | 35 |
| ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....                                            | 51 |
| РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ .....                                   | 55 |

## ПЕРЕДМОВА

Актуальність вивчення дисципліни «Диференціальна психологія» зумовлена кількома ключовими факторами:

по – перше, необхідністю високої підготовки спеціалістів–психологів та опановування ними основ теоретичних та практичних знань про закономірності виникнення і прояву індивідуальних відмінностей психіки людини;

по – друге, розуміння індивідуальних відмінностей. Диференціальна психологія допомагає зрозуміти, чому люди відрізняються один від одного за різними психологічними характеристиками, такими як інтелект, особистісні риси, емоційні реакції та поведінкові патерни;

по – третє, індивідуалізація навчання та виховання. Розуміння індивідуальних відмінностей допомагає педагогам та вихователям адаптувати навчальні програми та методи виховання до потреб кожного учня, що сприяє більш ефективному навчанню та розвитку;

по – четверте, підвищення ефективності праці. У професійній сфері знання диференціальної психології допомагають спеціалістам краще зрозуміти своїх співробітників, що сприяє підвищенню мотивації, задоволеності роботою та продуктивності праці;

по – п'яте, покращення міжособистісних відносин. Розуміння індивідуальних відмінностей сприяє кращому взаєморозумінню між людьми, що допомагає уникати конфліктів та покращувати якість міжособистісних відносин як у сім'ї, так і в соціумі;

по – шосте, розвиток самопізнання. Вивчення диференціальної психології сприяє глибшому розумінню власних психологічних особливостей, що допомагає у саморозвитку та особистісному зростанні.

**Мета** дисципліни – забезпечити розуміння базових факторів, що визначають індивідуальні та типологічні відмінності між людьми, які проявляються в поведінці, діяльності, спілкуванні, та досягнення здобувачами необхідного рівня освіченості.

### **Завдання дисципліни:**

- Ознайомити здобувачів з основними поняттями диференціальної психології.
- Показати зв'язок диференціальної психології з різними дисциплінами як всередині психологічної науки, так і поза нею.
- Познайти з основними підходами до визначення темпераменту, характеру та властивостей особистості в рамках даної дисципліни.
- Дати уявлення про методи диференціальної психології та їх використання в практичній роботі психологів різного профілю.
- Підготувати здобувачів до самостійного дослідження та аналізу психологічних відмінностей за допомогою методів диференціальної психології, оцінки впливу різних індивідуально-типологічних факторів на поведінку особистості.

**Предметом** вивчення дисципліни «Диференціальна психологія» є закономірності виникнення та прояву індивідуальних відмінностей психіки людини.

**Практична значущість** вивчення дисципліни «Диференціальна психологія» полягає у узагальненні уявлень про закономірності виникнення та прояву індивідуальних відмінностей психіки людини, оволодінні навичками застосовування на практиці експериментальних методів та окремих методик дослідження індивідуальних відмінностей психіки, оволодінні категоріями і основними поняттями теорій і концепцій диференціальної психології, розвитку вмінь використання теоретичних та методичних підходів при вирішенні проблем, пов'язаних з індивідуально-особистісними особливостями людини, розширенні особистісного професійного досвіду, самостійному поповненні і оновленні знань.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

методи виявлення індивідуально-психологічних особливостей особистості;

валідні, стандартизовані та науково перевірені методи і методики

психодіагностики;

способи організації та надання психологічної допомоги (індивідуальну та групову);

норми професійної етики;

уміти:

– використовувати – методи виявлення індивідуально-психологічних особливостей особистості;

– обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій психологічного дослідження та технології психологічної допомоги;

– дотримуватись норм професійної етики.

### **ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:**

– сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;

– бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;

– ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;

– сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

## **РОЗДІЛ І. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

### **Змістовий модуль 1. Вступ до диференціальної психології.**

**Тема 1. Об'єкт, предмет, завдання, історія й основні напрямки диференціальної психології.**

Диференціальна психологія як галузь психологічної науки, її предмет і

завдання. Передумови виникнення науки про індивідуальні відмінності.<sup>7</sup>  
Етапи розвитку диференціальної психології як науки. Напрями диференціально-психологічних досліджень. Міфи, теоретичні установки й методологічні суперечності диференціальної психології. Методи диференціальної психології. Психогенетичні методи у диференціальній психології. Історичні методи дослідження.

#### Тема 2. Сучасні теорії темпераменту.

Поняття про темперамент. Гуморальні теорії темпераменту. Конституційні теорії темпераменту (типології Кречмера та Шелдона). Психологічні теорії темпераменту у зарубіжній та вітчизняній психології. Властивості темпераменту, виділені школою Теплова-Небиліцина. Регулятивна теорія темпераменту Яна Стреляу. Концепція структури темпераменту В.М. Русалова.

#### Тема 3. Темперамент і особистість.

Фізіологічна основа темпераменту. Характеристика типів темпераменту. Спадковість темпераментальних ознак.

Тема 4. Системна психофізіологія – новий погляд на природу індивідуальності.

Системна психофізіологія та її завдання. Внесок системної психофізіології у знання про індивідуальні відмінності людини.

### **Змістовий модуль 2. Психологічні теорії характеру та здібностей.**

#### Тема 5. Поняття про характер.

Поняття про характер. Фізіологічна основа характеру. Структура характеру. Синтетичні властивості характеру. Риси характеру. «Я-концепція» як центральне утворення характеру. Самооцінка в структурі характеру.

#### Тема 6. Формування характеру. Типології характеру.

Формування характеру. Характер і виховання. Типології характеру. Акцентуації характеру. Характеристика акцентуацій характеру. Типологія характеру А. Лічко. Типологія характеру К. Леонгарда.

Тема 7. Задатки, здібності, обдарованість у контексті диференціальної психології.

Поняття про здібності та задатки. Види здібностей. Рівні розвитку здібностей. Дослідження інтелектуальних здібностей у зарубіжній психології. Індивідуальні відмінності у здібностях людини.

Тема 8. Диференціально–психологічні характеристики інтелекту.

Поняття про інтелект. Диференціально–психологічні характеристики інтелекту. Дослідження інтелектуальних здібностей у зарубіжній психології. Сутність інтелектуального коефіцієнту IQ. Відмінності в інтелекті, обумовлені спадковими факторами та соціокультурним середовищем. Поняття емоційного інтелекту (коефіцієнт EQ).

Тема 9. Стиль як вимір індивідуальності.

Поняття індивідуального стилю. Типологія стильової поведінки. Індивідуальний стиль діяльності та професійна придатність. Стильові характеристики індивідуальності. Індивідуальний життєвий стиль. Когнітивні стилі як детермінанти індивідуальних відмінностей. Особливості когнітивного стилю та характеристика його параметрів. Стилi спілкування. Психологічні особливості стилів керівництва. Стилi виховання дітей. Концепція стилю людини О.В. Лібiна. Атрибутивні стилі.

Тема 10. Статеві та культурні відмінності.

Стать в структурі індивідуальності. Стать як біологічне явище. Стать як психологічне явище. Теорії розвитку статевої ідентичності. Поняття про маскуліність, фемінінність, андрогінність. Психологічні особливості чоловіків та жінок. Статеві відмінності та соціальні стереотипи. Статеворольова поведінка людини. Культурні відмінності.

## РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

### 1. Теми практичних занять

| № з/п | Назва теми<br>Форма заняття                                             | Кількість годин      |                       |
|-------|-------------------------------------------------------------------------|----------------------|-----------------------|
|       |                                                                         | Денна форма навчання | Заочна форма навчання |
| 1     | Семінар «Об'єкт, предмет, завдання, історія диференціальної психології» | 2                    | 1                     |

|    |                                                                                      |           |          |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------|-----------|----------|
| 1  | Семінар «Методи і напрямки диференціальної психології»                               | 2         |          |
| 2  | Практичне заняття «Сучасні теорії темпераменту: зарубіжні теорії»                    | 2         | 1        |
| 2  | Практичне заняття «Сучасні теорії темпераменту: вітчизняні теорії»                   | 2         |          |
| 3  | Практичне заняття «Темперамент і особистість»                                        | 2         | 1        |
| 4  | Семінар «Системна психофізіологія – новий погляд на природу індивідуальності»        | 2         |          |
| 5  | Семінар «Поняття про характер»                                                       | 2         | 1        |
| 6  | Круглий стіл «Формування характеру.»                                                 | 2         | 1        |
| 6  | Круглий стіл «Типології характеру.»                                                  | 2         |          |
| 7  | Дискусія «Задатки, здібності, обдарованість у контексті диференціальної психології.» | 2         | 1        |
| 7  | Дискусія «Інтелектуальні здібності. Індивідуальні відмінності у здібностях»          | 2         |          |
| 8  | Дискусія «Диференціально-психологічні характеристики інтелекту»                      | 2         | 1        |
| 9  | Круглий стіл «Стиль як вимір індивідуальності. Загальне поняття про стиль»           | 2         | 1        |
| 9  | Круглий стіл «Стиль як вимір індивідуальності. Види стилів»                          | 2         |          |
| 10 | Семінар «Статеві та культурні відмінності»                                           | 2         |          |
|    | <b>Разом</b>                                                                         | <b>30</b> | <b>8</b> |

## 2. Технологічна карта дисципліни

| Тема                                                                    | Форма організації на занятті                                                                                                                                                                                     | Обов'язкове практичне завдання                                                                                                                                                               | Термін виконання  |
|-------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|
| Семінар «Об'єкт, предмет, завдання, історія диференціальної психології» | Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.<br>Питання для самостійної підготовки до семінарських занять<br><br>1. Передумови виникнення диференціальної психології як самостійної науки. | Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою запропонованих методик.<br><i>Варіанти тестових завдань:</i><br>Засновником диференціальної | На практ. занятті |

|  |                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |  |
|--|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
|  | <p>2. Основні підходи в диференціальній психології.</p> <p>3. Методи диференціальної психології.</p> <p>4. Уявлення про індивідуальність у різних психологічних школах.</p> <p>5. Традиції використання поняття «стиль».</p> | <p>психології як науки прийнято вважати: а) Є. П. Ільїна; б) У. Штерна; в) А. Анастасі.</p> <p>Ознакою типологізації є: а) наявність підстави (наприклад, тип нервової системи, переважаючої рідини в організмі); б) класифікація людей за певними (психологічними) ознаками; в) класифікація рис особистості.</p> <p>Якщо переді мною стоїть завдання з'ясувати, чи існує взаємозв'язок між статтю та рівнем мовленнєвої тривожності, то я буду використовувати: а) коефіцієнт кореляції Спірмена; б) точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції; в) критерій Вілкоксона; г) критерій Манна-Уїтні.</p> <p>Назвіть вид відмінностей, що має відношення до дослідження особливостей людини в різні періоди життя: а) індивідуальні; б) групові; в) типологічні.</p> <p>Назвіть методи диференціальної психології, що передбачають втручання експериментатора: а) екстраспективні; б) експериментальні; в) формуючі; г) ідеографічні.</p> |  |
|--|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

|                                                                          |                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                         |
|--------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| <p>Семінар «Методи і напрямки диференціальної психології»</p>            | <p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.</p>                | <p>Завдання. Виділяють методи диференціальної психології за кількома підставами: за видом використовуваного досвіду; за активністю впливу; за рівнем узагальненості отриманих закономірностей; за стабільністю досліджуваного явища. Опишіть методи диференціальної психології за різними підставами.</p> | <p>11<br/>На<br/>практ.<br/>занятті</p> |
| <p>Практичне заняття «Сучасні теорії темпераменту: зарубіжні теорії»</p> | <p>Робота у міні-групах: аналіз переваг та недоліків зарубіжних теорій темпераменту.</p> | <p>Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей темпераменту за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічну характеристику особистості:<br/>- Опитувальник структури темпераменту («ОСТ») (В.М. Русалов)</p>                                     | <p>На<br/>практ.<br/>занятті</p>        |

|                                                                                  |                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                |
|----------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------|
| <p><i>Практичне заняття «Сучасні теорії темпераменту: вітчизняні теорії»</i></p> | <p>Робота у міні-групах: аналіз переваг та недоліків вітчизняних теорій темпераменту.</p>                     | <p>Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей темпераменту за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічну характеристику особистості:<br/>- Особистісний опитувальник «ЕРІ» (Г. Айзенк).<br/><i>Варіанти тестових завдань:</i><br/>Автори соматичних теорій темпераменту: а) Г. Айзенк; б) Е. Кречмер; в) У. Шелдон; г) Ф. Гальтон; д) В. М. Русалов; е) А. Ф. Лазурський.<br/>Якщо переді мною стоїть завдання з'ясувати, чи існує взаємозв'язок між статтю та рівнем мовленнєвої тривожності, то я буду використовувати: а) коефіцієнт кореляції Спірмена; б) точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції; в) критерій Вілкоксона; г) критерій Манна-Уїтні.</p> | <p>12<br/>На прак. занятті</p> |
| <p><i>Практичне заняття «Темперамент і особистість»</i></p>                      | <p>Робота у міні-групах. Відпрацювання навичок дослідження темпераментальних ознак методом спостереження.</p> | <p>Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей темпераменту за допомогою методик; на</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | <p>На прак. заняття</p>        |

|                                                                                                    |                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|
|                                                                                                    |                                                                                                                                                   | <p>основі результатів дослідження скласти психологічну характеристику особистості:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Методика «Формула темпераменту» (А. Бєлов),</li> <li>- Методика «Риси характеру та темпераменту» («ЧХТ»).</li> </ul> <p>Яка властивість нервової системи характеризується рівнем працездатності клітин кори головного мозку? а) сила; б) врівноваженість; в) рухливість.</p> <p><i>Варіанти тестових завдань</i></p> <p>Згідно з Г. Айзенком, темперамент: а) чисто біологічна субстанція, а тому не може включатися в загальну структуру особистості; б) в своїй основі має генетичні та вроджені фактори, і є біологічною основою характеру та особистості; в) певне співвідношення нейротизму та екстраверсії, які розвиваються завдяки вихованню.</p> |                         |
| <p><i>Семінар</i></p> <p>«Системна психофізіологія – новий погляд на природу індивідуальності»</p> | <p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.</p> <p>Аналіз психофізіологічних факторів становлення індивідуальності.</p> | <p>Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою багатовимірних методик; на основі результатів</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | <p>На прак. занятті</p> |

|                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                  |
|--------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
|                                | <p>Питання для самостійної підготовки до семінарських занять</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Історія розвитку уявлень про темперамент (детально: гуморальний, соматичний, нервовий та факторний підходи).</li> <li>2. Ієрархічна модель особистості Г. Айзенка.</li> <li>3. Факторна теорія Г. Айзенка (екстраверсія, нейротизм, психотизм).</li> </ol>                                                                                                                                                                                           | <p>дослідження скласти психологічні характеристики особистості:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 16-факторний особистісний опитувальник Р.Б. Кеттела (Методика 16 PF),</li> <li>- Модифікована форма В опитувальника «FPI» (А.А. Крилов та ін.),</li> <li>- Методика «ММРІ» (Міннесотський багатомірний особистісний опитувальник).</li> </ul>                                                                                                                                                                                             |                  |
| Семінар «Поняття про характер» | <p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:<br/>Робота у мікрогрупі.<br/>Аналіз факторів становлення характеру особистості.<br/><i>Питання для самостійної підготовки до семінарських занять</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>а) Уявлення про темперамент у психологічній школі В. С. Мерліна.</li> <li>б) Уявлення про темперамент у психофізіологічній школі Б. М. Теплова — В. Д. Небилиціна.</li> <li>в) Структура темпераменту (за В. М. Русаловим).<br/>Опитувальник формально-динамічних властивостей</li> </ol> | <p>Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічні характеристики особистості:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Методика оцінки самооцінки Т. Дембо — С. Я. Рубінштейн,</li> <li>- Методика «Рівень суб'єктивного контролю» («УСК») (Дж. Роттер),</li> <li>- Методика діагностики спрямованості особистості (В. Смейкало и М. Кучер),</li> <li>- Методика «Ціннісні орієнтації особистості» («ЦОЛ») (М. Рокіч)</li> </ul> | На прак. занятті |

|  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |  |
|--|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
|  | <p>індивідуальності В. М. Русалова (ОФДСІ).</p> <p>d) Регуляторна теорія темпераменту Я. Стреляу. Опитувальник структури темпераменту Я. Стреляу.</p> <p>Відповісти на питання, приводячи аргументи. Яка властивість темпераменту (ергичність, пластичність, швидкість, емоційність) і в якій сфері (психомоторна, комунікативна, інтелектуальна) яскравіше всього виражена у людини (за В. М. Русаловим), якщо вона позитивно відповідає на наступні пари тверджень?</p> <p>a) Я легко переключаюсь з однієї справи на іншу, займаючись ручною роботою. Я без особливих зусиль можу накреслити складну геометричну фігуру.</p> <p>b) Я сильно переживаю, коли складаю іспит менш успішно, ніж очікував. Я переживаю, коли виявляю помилки при виконанні інтелектуальної роботи.</p> <p>c) Я без зусиль включаюсь у розмову. Під час бесіди я можу з легкістю</p> | <p>- Методика оцінки ступіню задоволеності основних потреб,</p> <p>- Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху (Т. Элерс),</p> <p>- Методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач (Т. Элерс),</p> <p>- Методика оцінки емоційної зрілості особистості (О. Я. Чебикін),</p> <p>- Методика дослідження вольових якостей особистості.</p> |  |
|--|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

|                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                        |                         |
|----------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|
|                                                    | <p>переключатися з однієї теми на іншу.</p> <p>d) Я постійно хочу здобувати нові знання. Я відчуваю в собі надлишок інтелектуальної енергії.</p> <p>е) Я відчував би себе дискомфортно, якби на тривалий час був позбавлений можливості спілкування з людьми. У вільний час мене тягне поспілкуватися з людьми.</p>                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                        |                         |
| <p><i>Круглий стіл «Формування характеру.»</i></p> | <p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком. Біологічні та соціальні фактори формування характеру.</p> <p><i>Питання для самостійної підготовки до семінарських занять</i></p> <p>Психопатія та акцентуація характеру: критерії розрізнення. Уявлення про акцентуацію характеру в роботах К. Леонгарда та А. С. Лічка. Явні та приховані акцентуації. Особливості прояву акцентуації характеру в підлітковому віці.</p> | <p>Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічну характеристику особистості:</p> <p>- Методика «Акцентуації характеру» (К. Леонгард, Г. Шмішек)</p> | <p>На прак. занятті</p> |
| <p><i>Круглий стіл «Типології характеру.»</i></p>  | <p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | <p>Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на</p>                                                                                                                                                    | <p>На прак. занятті</p> |

|  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |  |
|--|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
|  |  | <p>основі результатів дослідження скласти психологічну характеристику особистості:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Патохарактерологічний діагностичний опитувальник («ПДО») (О.Є. Лічко),</li> <li>- Модифіцирований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру у підлітків («МПДО»).</li> </ul> <p><i>Варіанти тестових завдань:</i></p> <p>В рамках якого напрямку уявлення про здібності виражалися в ідеї, що джерелом розвитку здібностей є середовище, а умовою їх розвитку є задатки: а) культурно-історична концепція Л. С. Виготського; б) теорія «чистої дошки» (Дж. Локк, Дж. Уотсон); в) теорія конвергенції двох факторів (Г. Айзенк, Р. Кеттелл); г) теорія преформізму (Ф. Гальтон).</p> <p>Толерантність до нереалістичного досвіду характеризується: а) поверхневою увагою; б) високим ступенем диференціації однієї категорії; в) прийняттям вражень, що не відповідають його уявленням; г) залежністю від «поля».</p> |  |
|--|--|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|

|                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                       |                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
|                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | До спеціальних здібностей належать: а) інтелектуальні; б) музичні; в) творчі; г) педагогічні.                                                                                                                                                         |                  |
| <i>Дискусія «Задатки, здібності, обдарованість у контексті диференціальної психології.»</i> | <p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.<br/>Робота у мікрогрупі.</p> <p>Аналіз ознак задатків та здібностей особистості.<br/>Аналіз детермінант розвитку характеру особистості на основі аналізу типологій характеру.</p> <p>Питання для самостійної підготовки до семінарських занять</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Когнітивні стилі та когнітивні контролі.</li> <li>2. Сучасні уявлення про здібності.</li> <li>3. Обдарованість, талант, геніальність.</li> </ol> | Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічну характеристику особистості:<br>- Методика «Оцінка загальних здібностей» (Г. Айзенк). | На прак. занятті |
| <i>Дискусія «Інтелектуальні здібності. Індивідуальні відмінності у здібностях»</i>          | <p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.<br/>Робота у мікрогрупі.<br/>Аналіз індивідуальних відмінностей у здібностях особистості.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічну характеристику особистості:                                                          | На прак. занятті |

|                                                                                      |                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
|                                                                                      |                                                                                                                                             | - Методика «Оцінка загальних здібностей» (Дж. Равен).                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                  |
| <i>Дискусія</i><br>«Диференціально–психологічні характеристики інтелекту»            | Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.                                                                          | Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічні характеристику особистості:<br>- Методика «Прогресивні матриці» (Дж. Равен).                                                                                                                                                   | На прак. занятті |
| <i>Круглий стіл</i><br>«Стиль як вимір індивідуальності. Загальне поняття про стиль» | Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.<br>Робота у парах. Аналіз детермінант становлення індивідуального стилю. | Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічні характеристику особистості:<br>- Методика «Точність сприйняття часу»,<br>- Методика «Заучування 10 слів» (О.Р. Лурія),<br>- Методика «Таблиці Шульте»,<br>- Методика «Індивідуальні стилі мислення» (О. Алексєєв, Л. Громова), | На прак. занятті |
| <i>Круглий стіл</i><br>«Стиль як вимір індивідуальності. Види стилів»                | Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком.<br>Робота у парах. Аналіз видів стилів.                                  | Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | На прак. занятті |

|                                            |                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                            |                  |
|--------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|
|                                            |                                                                    | допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічні характеристики особистості:<br>- Методика «Копінг-стратегії поведінки» («WOCQ»),<br>- Методика «Стратегії поведінки в конфліктній ситуації» (К. Томас).                          |                  |
| Семінар «Статеві та культурні відмінності» | Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком. | Завдання. Провести дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості за допомогою методик; на основі результатів дослідження скласти психологічні характеристики особистості:<br>- Методика оцінки маскулінності-фемінінності (Сандра Бем). | На прак. занятті |

### РОЗДІЛ III. САМОСТІЙНА РОБОТА

#### 1. Загальні питання щодо самостійної роботи

Самостійна робота як форма організації навчального процесу має важливе значення для підготовки магістрів, оскільки спрямована не лише на засвоєння навчального матеріалу, а й на формування навичок та якостей, які знадобляться майбутнім фахівцям. **Метою** самостійної роботи є здобуття здобувачами глибоких і міцних знань з дисципліни, формування потреби безперервного поповнення знань, розвиток творчих здібностей та активізація пізнавальної діяльності.

Основні завдання самостійної роботи:

- засвоєння знань з дисципліни;
- поглиблення, розширення та закріплення матеріалу, наданого на лекціях;
- формування навичок роботи з навчальною літературою;
- розвиток критичного мислення та творчого мислення;
- формування дослідницьких вмінь;
- розвиток волевих якостей особистості: організованості, самостійності, відповідальності, наполегливості.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 30% до 70 %
- для заочної форми навчання – 8% до 92 %.

Більшу частину становить опрацювання теоретичного матеріалу за допомогою рекомендованих, а також самостійно підібраних джерел. Пропонуються до виконання також завдання, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу, його глибшому розумінню (підготовка доповідей, результатів ІНДЗ) та формуванню практичних навичок професійної діяльності (вміння застосовувати основні діагностичні методи в практичній роботі та здійснювати ефективний взаємодію в екстремальних ситуаціях).

Самостійна робота з дисципліни є переважно позааудиторною, тому потребує від здобувачів вміння раціонально використовувати свій час, навичок самоорганізації та самодисципліни.

Загалом самостійна робота може виконуватися як в аудиторії, так і поза її межами. До аудиторної самостійної роботи, яка виконується під керівництвом викладача, належать такі її види, як виконання практичних робіт, захист доповідей, складання заліків та іспитів. Позааудиторна самостійна робота передбачає наступні види діяльності: опрацювання

матеріалу лекцій та питань, які надаються для самостійного вивчення, шляхом роботи з літературою, складання конспектів, схем, таблиць; розв'язання практичних завдань; підготовка доповідей, рефератів, презентацій; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання; підготовка до заліку.

Окрім критерію місця й часу виконання самостійної роботи для класифікації її видів застосовуються також такі критерії як рівень обов'язковості та рівень прояву творчості здобувачів.

За рівнем обов'язковості самостійна робота поділяється на такі види: 1) обов'язкова, що передбачається навчальними програмами та планами; 2) бажана, до якої належить участь у конференціях, написання статей, тез доповідей тощо; 3) добровільна, яка полягає в участі у різних олімпіадах, вікторинах, конкурсах.

За рівнем прояву творчості здобувачів самостійна робота може бути: 1) репродуктивною, що виконується за зразком або наданим алгоритмом; 2) реконструктивною, яка полягає в написанні конспектів, створенні схем, таблиць, діаграм; 3) евристичною, що передбачає вирішення певних завдань; 4) дослідницькою.

Для ефективного виконання студентами самостійної роботи вони забезпечуються навчально-методичним пакетом, до змісту якого входять:

- робоча програма з навчальної дисципліни з чітким визначенням змісту й обсягу аудиторної і позааудиторної навчальної роботи;
- конспект лекцій (презентації до конспекту);
- методичні рекомендації щодо вивчення окремих тем чи напрацювання практичних навичок;
- перелік питань, що виносяться на семінарські заняття;
- контрольні завдання, запитання для самоперевірки; перелік рекомендованих джерел.

Самостійне опрацювання матеріалу з дисципліни «Диференціальна психологія» здійснюється, насамперед, шляхом роботи з літературними джерелами. Самостійна робота з літературою дозволяє не лише засвоїти, поглибити та розширити знання з предмету, але й сприяє формуванню наукового способу пізнання.

Загальні рекомендації щодо самостійного опрацювання питань:

1. Попередньо ознайомитися з теоретичним матеріалом.
2. Визначити ключові поняття теми.
3. Опрацювати кожне питання, перелік яких надається в наступному розділі, за допомогою самостійно обраної форми: конспекту, плану, тез тощо.
4. За необхідності самостійно підібрати додаткові джерела інформації. Порівняти інформацію з окремих джерел стосовно окремого питання.
5. Якщо питання носить проблемний (дискусійний) характер, доцільним буде сформулювати власну думку, яка базуватиметься на ґрунтовному аналізі проблеми.
6. Зміст кожної з тем, запропонованих для самостійного вивчення, можна надати у вигляді схеми або таблиці, що сприятиме систематизації та узагальненню знань.
7. Перевірити себе за допомогою питань для самоконтролю.
2. Письмові роботи, доповіді, індивідуально-дослідні завдання.

## **2. Індивідуальне навчально-дослідне завдання.**

Програмою дисципліни «Диференціальна психологія» передбачається виконання здобувачами індивідуальних навчально-дослідних завдань у формі підготовки доповідь (за результатами психодіагностики).

*Підготувати доповідь (за результатами власної психодіагностики, що*

*проводиться самотійно чи на практичних заняттях) на тему: «Я-<sup>24</sup> індивідуальність».*

За допомогою психодіагностичних методик, спрямованих на вивчення темпераменту, характеру, здібностей та інтелекту (МЕТОДИКИ), визначте власні індивідуально-психологічні особливості.

1. Опитувальник структури темпераменту («ОСТ») (В.М. Русалов)
2. Особистісний опитувальник «ЕРІ» (Г. Айзенк).
3. 16-факторний особистісний опитувальник Р.Б. Кеттела,
4. Методика «ММРІ» (Міннесотський багатомірний особистісний опитувальник)
5. Методика оцінки самооцінки Т. Дембо – С. Я. Рубінштейн,
6. Методика «Рівень суб'єктивного контролю» («УСК») (Дж. Роттер)
7. Методика «Ціннісні орієнтації особистості» («ЦОЛ») (М. Рокіч)
8. Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху (Т. Елерс)
9. Методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач (Т. Елерс)
10. Методика оцінки емоційної зрілості особистості (О. Я. Чебикін)
11. Опитувальник для виявлення вираженості макіавеллізму (Christie, Geis, 1970)
12. Методика діагностики самооцінки мотивації схвалення (Марлоу – Крауна)
13. Шкала соціального самоконтролю Снайдера
14. Методика «Оцінка загальних здібностей» (Г. Айзенк)
15. Методика оцінки маскулітності-фемінітності (Сандра Бем).

Проаналізуйте отримані результати у вигляді письмового звіту, в якому дайте розгорнуту характеристику власної особистості. Результати методик оформити в табличній формі. Складіть узагальнену характеристику власної особи у вигляді ІНДЗ на тему: «Я-індивідуальність» (описова частина).

Метою цього виду самостійної роботи є оцінка рівня засвоєння знань з дисципліни, вмінь застосовувати свої знання для розв'язання практичних завдань, а також навичок аргументованого доведення власної думки, формулювання висновків, творчого мислення.

**ЗДОБУВАЧ ПРИ ВИКОНАННІ ІНДЗ ПОВИНЕН  
ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ  
ДОБРОЧЕСНОСТІ, НЕ ДОПУСКАТИ АКАДЕМІЧНИЙ  
ПЛАГІАТ.**

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Види академічного плагіату:

- копіювання;
- перефразування;
- компіляція;
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есеїв тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

**3. Теми самостійної роботи з дисципліни «Диференціальна**

| №<br>з/п | Назва теми                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1        | <p>Об'єкт, предмет, завдання, історія й основні напрямки диференціальної психології.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Основні завдання диференціальної психології.</li> <li>– Історичний розвиток диференціальної психології.</li> <li>– Основні напрямки досліджень у диференціальній психології.</li> </ul>                                       |
| 2        | <p>Сучасні теорії темпераменту.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Основні сучасні теорії темпераменту.</li> <li>– Пояснення індивідуальних відмінностей за сучасними теоріями темпераменту.</li> <li>– Методи оцінки темпераменту.</li> </ul>                                                                                                        |
| 3        | <p>Темперамент і особистість</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Вплив темпераменту на формування особистості.</li> <li>– Взаємозв'язки між темпераментом і поведінкою.</li> <li>– Вплив темпераменту на міжособистісні відносини.</li> </ul>                                                                                                          |
| 4        | <p>Системна психофізіологія – новий погляд на природу індивідуальності</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Визначення системної психофізіології та її підходи до вивчення індивідуальності.</li> <li>– Основні принципи системної психофізіології.</li> <li>– Пояснення індивідуальних відмінностей за допомогою системної психофізіології.</li> </ul> |
| 5        | <p>Поняття про характер</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Визначення характеру та його основні компоненти.</li> <li>– Вплив характеру на поведінку.</li> <li>– Методи вивчення характеру.</li> </ul>                                                                                                                                                 |
| 6        | <p>Формування характеру. Типології характеру</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Фактори, що впливають на формування характеру.</li> <li>– Типології характеру та їх класифікація.</li> <li>– Використання типологій характеру в психологічній практиці.</li> </ul>                                                                                    |
| 7        | <p>Задатки, здібності, обдарованість у контексті диференціальної психології</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Визначення задатків, здібностей та обдарованості.</li> <li>– Дослідження індивідуальних відмінностей у здібностях.</li> </ul>                                                                                                          |

|              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|              | – Методи оцінки обдарованості.                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 8            | <p>Диференціально–психологічні характеристики інтелекту</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Основні диференціально-психологічні характеристики інтелекту.</li> <li>– Вплив індивідуальних відмінностей в інтелекті на навчання та професійну діяльність.</li> <li>– Методи оцінки інтелекту.</li> </ul> |
| 9            | <p>Стиль як вимір індивідуальності</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Визначення стилю та його вимірювання в контексті індивідуальності.</li> <li>– Стилі мислення та поведінки.</li> <li>– Вплив стилю на професійну діяльність та міжособистісні відносини.</li> </ul>                               |
| 10           | <p>Статеві та культурні відмінності</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Основні статеві відмінності в психологічних характеристиках.</li> <li>– Вплив культурних відмінностей на психологічні процеси.</li> <li>– Методи вивчення статевих та культурних відмінностей.</li> </ul>                       |
| <b>Разом</b> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |

#### РОЗДІЛ IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

| Вид роботи         | бали    | Критерії                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|--------------------|---------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Практичні завдання | 0 балів | Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичне завдання за умови сторонньої допомоги.                                                                                                                                                          |
|                    | 1 бал   | Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконане завдання у цілому відповідає вимогам, хоча має незначні огріхи. |

|                                  |          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|----------------------------------|----------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                  | 2 бали   | Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичне завдання. Не припускається помилок при його виконанні. Здобувач виступає експертом практичного завдання, що виконали однокурсники.                                                                   |
| Самостійна робота                | 0 бал    | Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; не виявляє здатність елементарно висловлювати думку; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.                                                                                                               |
|                                  | 1 бал    | Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами. |
|                                  | 2 бали   | Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацією у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.                  |
| Письмове завдання                | 0        | Завдання не виконано.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                                  | 1 бал    | Завдання виконано. Здобувач надав правильну відповідь.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Індивідуальне навчально–дослідне | 0        | Завдання не виконано.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                                  | 1–2 бали | Зміст доповіді носить поверховий характер, висловлювання за змістом і формою не                                                                                                                                                                                                                                                                                              |

|                        |               |                                                                                                                                                                                                                 |
|------------------------|---------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| завдання<br>(доповідь) |               | відповідають вимогам, які висуваються до доповіді.                                                                                                                                                              |
|                        | 3–4<br>бали   | Здобувач демонструє неглибокі знання по темі доповіді, висловлення характеризуються стандартними фразами, без власних роздумів.                                                                                 |
|                        | 5–6<br>балів  | Здобувач виконав завдання. Доповідь відповідає заявленій темі. В доповіді присутні суттєві недоліки.                                                                                                            |
|                        | 7–8<br>балів  | Здобувач представив доповідь логічно, послідовно, зробив власні висновки з ґрунтовними доказами та представив глибокий аналіз порушених питань. Доповідь у цілому відповідає вимогам, хоча має незначні огріхи. |
|                        | 9–10<br>балів | Здобувач представив доповідь розгорнуто, творчо, зробив власні висновки з ґрунтовними доказами та представив глибокий аналіз порушених питань.                                                                  |

### Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Для навчальної дисципліни «Диференціальна психологія» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі екзамену, на який відводиться 20 балів. Здобувач може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

| Бали         | Критерії                                                                                                                                                                                                                             |
|--------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 0<br>балів   | Здобувач не надає відповіді.                                                                                                                                                                                                         |
| 1–5<br>балів | Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання. |

|                |                                                                                                                                                                                                                                            |
|----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 6–10<br>балів  | Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; виконує частину практичного завдання.                                                                                   |
| 11–15<br>балів | Здобувач надає відповіді на запитання в цілому правильні, але здобувач припускається помилок у визначеннях. Здобувач робить власні висновки, наводить приклади практичного використання; виконує практичне завдання з незначними огріхами. |
| 16–20<br>балів | Здобувач надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання; відповідаючи, здобувач розмірковує, робить власні висновки виконує правильно практичне завдання.                     |

#### Критерії оцінювання за всіма видами контролю

| Сума балів             | Критерії оцінки                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Відмінно<br>(90-100 А) | Здобувач демонструє міцні знання з диференціальної психології навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни, виконуючи практичні завдання у сфері загальної психології. При виконанні практичних завдань з диференціальної психології проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що здобувач проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань. |
| Добре<br>(82-89 В)     | Здобувач демонструє знання з диференціальної психології, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                         | ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач у загальної психології, але припускається несуттєвих помилок. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| Добре<br>(74-81 С)      | Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом диференціальної психології, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює основні положення, дає правильні відповіді щодо закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом. |
| Задовільно<br>(64-73 D) | Здобувач розуміє основні положення навчальної дисципліни, котрі є визначальними, і орієнтується у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач розуміє практичні завдання, має пропозиції щодо напрямку їх вирішення. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників. Розуміє основні закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.                                           |
| Задовільно<br>(60-63 E) | Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань несистемні, фрагментарні. Виконання практичних завдань, формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує                                                                                                                                                                 |

|                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                            | практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; відсутнє глибоке розуміння закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.                                                                                                                                                                          |
| Незадовільно<br>(35-59 FX) | Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до складання екзамену. |
| Незадовільно<br>(0-34 F)   | Здобувач не виконує вимоги програми навчальної дисципліни: не сформовані знання, уміння та навички. Здобувач не допускається до екзамену та проходить повторне вивчення дисципліни.                                                                                                                                                                                                    |

### **КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕН)**

Для навчальної дисципліни «Диференціальна психологія» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі екзамену, на який відводиться 20 балів. Здобувач може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

| Бали        | Критерії                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 0 балів     | Здобувач не надає відповіді.                                                                                                                                                                                                               |
| 1-5 балів   | Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання.       |
| 6-10 балів  | Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; виконує частину практичного завдання.                                                                                   |
| 11-15 балів | Здобувач надає відповіді на запитання в цілому правильні, але здобувач припускається помилок у визначеннях. Здобувач робить власні висновки, наводить приклади практичного використання; виконує практичне завдання з незначними огріхами. |
| 16-20 балів | Здобувач надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання; відповідаючи, здобувач розмірковує, робить власні висновки виконує правильно практичне завдання.                     |

Для самоперевірки знань з дисципліни рекомендується:

1. Ознайомитися з переліком питань для самоконтролю.
2. Розпланувати час.
3. Підібрати навчальні посібники, підручники, довідники та інші необхідні джерела інформації.
4. Переглянути зміст кожного питання, скористувавшись власними

раніше складеними конспектами, схемами, таблицями.

5. Оцінити рівень своєї підготовки з кожного питання. Встановити теми, які потребують детальнішого вивчення.

6. Перевірити себе шляхом переказу відповідей на теоретичні питання.

## СЛОВНИК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

**Акцентуації** - варіанти норми, при яких окремі риси характеру надмірно посилені, внаслідок чого виявляється вибіркова уразливість щодо певного роду психогенних впливів при хорошій стійкості до інших (за А. Є. Лічко).

**Акцептор дії (передбачення)** - основне поняття вчення П. К. Анохіна про функціональну систему породження і корекції будь-якого поведінкового акту.

**Аналіз продуктів діяльності (творчості)** - опосередковане вивчення психологічної реальності через розпредмечування (відновлення діяльності за її результатом).

**Ананказми** (від грец. ананке - доля, примус) або обсесії (від лат. блокада, облога) - спонтанні, що йдуть зсередини нав'язливі переживання і дії, які, на відміну від фобій, не вимагають для свого виникнення якихось конкретних умов.

**Анкетування** - отримання інформації на основі відповідей на спеціально підготовлені питання.

**Анулювання (undoing)** - вторинний психологічний захист, спроба врівноважити деякий афект за допомогою ставлення або поведінки, магічно його знищуючого; наступник типу захисту «всемогутній контроль».

**Асоціальна поведінка** - поведінка, спрямована на руйнування або завдання шкоди існуючим соціальним системам (за Я. Рейковським).

**Астенік, або лептосоматик** (leptos - крихкий, soma - тіло) - «худий і високий».

**Атлетик** (athlon - боротьба, сутичка) - «міцний» з добре розвиненою мускулатурою, високого або середнього зросту.

**Аутизм** - відхід у себе, у свої переживання від зовнішнього світу;

аутизм як стан притаманний кожній людині.

**Аутичність** - враження зовнішньої замкнутості, причиною якої є не відсутність комунікативних навичок, а душевні якості та мотиви.

**Аутичність** - природна схильність відчувати рух своєї душі більш-менш самостійним від тіла у своєму походженні, відчувати свою душу «самособою» (аутистичною) часткою вічного Духа, що править світом (за М. Є. Бурно). Відрив від реальності, що призводить до ідеалістичного світовідчуття.

**Бесіда** - метод отримання нової інформації шляхом вільного спілкування з людиною.

**Біогенетичні теорії** - вчення, в яких формування індивідуальності розуміється як зумовлене вродженими і генетичними задатками.

**Біографічний і автобіографічний методи** - опис розвитку людини протягом тривалого періоду часу, заснований на безпосередніх враженнях і ретроспективному досвіді.

**Валідність експерименту** - придатність, що розуміється як відповідність цілей, методів і результатів. Ступінь наближення даного експерименту до нескінченного бездоганного експерименту.

**Відреагування (дія назовні, відгравання, acting out)** - вторинний психологічний захист, що полягає у вираженні відносин переносу за допомогою реальної поведінки, спрямованої на інший об'єкт.

**Всемогутній контроль** - первинний психологічний захист, заснований на переконаності в можливості контролювати все, що відбувається.

**Гемограма** - варіант генеалогічного методу, в якому, поряд з відносинами спорідненості, фіксують психологічні відносини.

**Гендерна роль** - переживання себе хлопчиком або дівчинкою без усвідомлення перспектив своєї статевої ролі і ідентичності; виникає у дитини в період раннього дитинства. Надалі підкріплюється гендерною

схемою.

**Гендерна схема** - обумовлені статтю норми поведінки, уявлення про перетворення хлопчика в чоловіка і дівчинки в жінку; є результатом когнітивного розвитку дитини і формується протягом перших 6-7 років життя.

**Геніальність** - це інтелектуальна сила надзвичайно високого типу, виняткова здатність до творчості, що вимагає уяви, оригінального мислення, винаходу або відкриття. Геніальність значною мірою обумовлена генетичними механізмами, проявляється в надконцентрації на значущій діяльності і нерідко супроводжується порушеннями фізичного і психічного здоров'я.

**Графологія** - область психогностики, наука про почерк, що діагностує ознаки індивідуальності за написанням букв, нахилом, натиском та іншими характеристиками точних рухів людини. Більше інших нею займався абат Мішон.

**Гуманітарна парадигма пізнання** - система усвідомлюваних і неусвідомлюваних установок, орієнтована на унікальність розглянутого явища, що спирається на досвід одиничних випадків, не ставить перед собою завдань статистичного підтвердження достовірності даних, використовує поряд з понятійним апаратом мову символів. Гуманітарна парадигма завжди історична - тобто прагне до розгляду явища в його становленні, аналізу і прогнозу наслідків.

**Двофакторні теорії психічного розвитку (конвергенції двох факторів)** - вчення, в яких розвиток розуміється як результат взаємодії вроджених структур і зовнішніх впливів.

**Деперсоналізація** - нездатність відчувати почуття, адекватні ситуації; почуття своєї емоційної змінності.

**Депресивні стани** (від лат. depression, придушення) - стани пригніченого настрою і пригнічення потреб. За К. Ясперсом, виділяють

депресивні реакції - психологічно зрозумілі відповіді на життєві стреси, актуальні для людини незалежно від її початкового настрою, і фази - стани, що виникають самі по собі, ендогенно, як загострення важких особливостей характеру.

**Дефензивність** (від лат. defense - обороняти) - прагнення людини при зустрічі з життєвими труднощами займати ухильну або оборонну позицію.

**Динамічність нервової системи** - швидкість утворення умовних реакцій.

**Дисгармонійний інфантилізм** - результат нерівномірності розвитку, що призводить до поєднання підкреслено дитячих і дорослих рис.

**Дисоціація** - примітивний психологічний захист, що полягає в утворенні множинної особистості, здатної реагувати однією зі своїх частин, що призводить до слабкої передбачуваності поведінки.

**Дисфорія** (від грец. досада, роздратування) - особливий стан психіки, що складається з похмуро-тужливого настрою, тривожної підозрливості і похмурої злобності.

**Диференціальна когнітологія** - область психології здібностей, звернена до проблеми генезису креативності (творчих здібностей, талановитості, геніальності людини).

**Диференціальна психологія** - галузь науки, що вивчає психологічні відмінності між індивідами і групами людей, а також природу, джерела і наслідки цих відмінностей (наука про закономірності психічного варіювання). Поняття введено В. Штерном у 1900 році.

**Диференціальна психофізіологія** - наука про індивідуальні особливості психіки людини з точки зору їх обумовленості властивостями нервової системи.

**Діатетична пропорція (пропорція настрою)** - за Е. Кречмером, суміш радості і смутку, зазвичай притаманна настрою циклоїда.

Дії - феномени, що володіють тимчасовою протяжністю (в термінології<sup>39</sup> В. Штерна).

**Екзопсихіка** - ставлення особистості до зовнішніх об'єктів (природи, людей, духовних благ, душевного життя самої людини тощо). Екзопсихіка ідентична предметно-змістовним характеристикам психічного життя і завжди зазнає впливу середовищних умов (за А.Ф. Лазурським).

**Екологічне середовище** - система взаємодій людини і світу (за У. Бронфенбреннером). Представляє собою систему з чотирьох концентричних структур. Мікросистема - структура діяльностей, ролей і міжособистісних взаємодій у даному конкретному оточенні. Мезосистема - структура взаємовідносин двох і більше середовищ. Екзосистема - середовище, в просторі якого відбуваються значущі події. Макросистема - цінності, закони і традиції культури, в якій живе суб'єкт.

**Експеримент** - метод цілеспрямованого маніпулювання однією змінною і спостереження за результатами її зміни. Види експерименту: лабораторний, камерний, природний, психолого-педагогічний, формуючий. Експеримент може бути індивідуальним або груповим, короткостроковим або тривалим.

**Експозиційна модель середовищних впливів на інтелект** - чим більше часу батьки і діти проводять разом, тим вища кореляція коефіцієнта інтелектуальності зі старшим родичем (Зайонч і Маркус).

**Екстраверсія** - спрямованість до об'єктів навколишнього або внутрішнього світу (за К.-Г. Юнгом). Потяг до людей і здатність легко вступати з ними в контакт (за Г. Ю. Айзенком).

**Екстрапунітивна реакція** - звинувачення інших людей і зовнішніх обставин.

**Ектоморфний тип** - худий і високий, з слабким розвитком внутрішніх органів, худим обличчям, вузькою грудною кліткою, тонкими довгими кінцівками, зазвичай відрізняється церебротонією (від лат. cerebrum - мозок).

**Емоційність у структурі темпераменту** - міра чутливості до розбіжності реального і бажаного результату (за В.М. Русаловим).

**Ендоморфний тип** - з великим животом, великою кількістю жирових відкладень на плечах і стегнах, слабкими кінцівками, проявляє схильність до вісцеротонії (від лат. viscera - нутрощі).

**Ендопсихіка** - основні психічні та психофізіологічні функції (чутливість, пам'ять, увага, мислення, уява, воля, швидкість і сила моторики тощо). Ендопсихіка в цілому близька до поняття «формально-динамічні характеристики»; в основному задається вродженими біологічними механізмами (за А.Ф. Лазурським).

**Ергічність у структурі темпераменту** - бажання розумового і фізичного напруження, показник надлишку або нестачі сил (за В.М. Русаловим).

**Заперечення** - первинний психологічний захист, що полягає у відмові визнавати наявність проблеми.

**Здібності** - індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою успішного виконання тієї чи іншої продуктивної діяльності.

**Зміщення** - вторинний психологічний захист, що полягає в перенаправленні драйву або афекту з одного об'єкта на інший, тому що його спрямованість спочатку приховується.

**Зрізи «поздовжні» (лонгітюдні)** - дослідження, що ведеться на одній і тій же вибірці протягом тривалого часу. Використовувалися в дослідженнях Щелованова, Фігуріна по фіксації щоденної поведінки дітей, найдовший, Боннський, лонгітюд тривав 60 років.

**Зрізи «поперечні»** - дослідження, що ведеться на окремих і різних за віком групах людей; термін введений А. Гезеллом.

**Ідентифікаційна модель середових впливів на інтелект** - найвища кореляція спостерігається між дитиною і родичем, який є предметом її

ідентифікації (МакАскі і Кларк).

**Ідентифікація** - вторинний психологічний захист, що полягає в ототожненні себе з іншою людиною або її окремими рисами.

**Ідіографічний підхід у науці** - стверджує як основну цінність індивідуальні особливості явища, застосовує метод окремих випадків (case-method).

**Ізоляція** - вторинний психологічний захист, що проявляється у відділенні почуттів від роздумів.

**Імпульсивність/рефлексивність** - тенденція до більш або менш розгорнутого аналізу завдання перед прийняттям рішення, кількість понять, які людина використовує для вирішення проблеми.

**Імунітивна реакція** - відволікання від конфлікту і знецінення його значення.

**Індивід** - це фізичний носій психологічних характеристик людини.

**Індивідуальний стиль діяльності** - це стійка система прийомів і способів діяльності, обумовлена особистими якостями людини і є засобом ефективного пристосування до об'єктивних обставин. Це фенотипічна (набута прижиттєво) якість, що виникає на основі властивостей нервової системи у відповідь на вимоги типів діяльності, звичних для суб'єкта; інтегральний ефект взаємодії людини з середовищем.

**Інтегральна індивідуальність** - особлива форма буття окремої людини, саморегульована біосоціальна система багаторівневих зв'язків, в рамках якої вона живе і зберігає цілісність і тотожність самій собі в умовах безперервних зовнішніх і внутрішніх змін (за В. С. Мерліним).

**Інтелектуалізація** - вторинний психологічний захист, що призводить до відділення афекту від інтелекту при формальному збереженні почуттів.

**Інтерв'ю** - особлива форма бесіди, при якій один з партнерів є лідером, а інший - веденим.

**Інтрапунітивна реакція** - звинувачення самого себе.

**Інтроверсія** - рефлексія, перешкода контакту з об'єктами, сумнів і недовіра до них (за К.-Г. Юнгом). Труднощі в спілкуванні (за Г. Ю. Айзенком).

**Інтроекція** - примітивний психологічний захист, в результаті якого те, що йде ззовні, помилково сприймається як таке, що приходить зсередини; зазвичай зустрічається разом з проекцією і проективною ідентифікацією.

**Інсилатеральний** - розташований в тому ж півкулі.

**Кваліфікаційний профіль** - частина професіограми, в якій кількісно визначені необхідні працівнику якості.

**Когнітивний стиль у широкому сенсі слова** - спосіб обробки інформації, її отримання, зберігання і використання.

**Компартменталізація (роздільне мислення)** - вторинний психологічний захист, завдання якого полягає в можливості конфліктуєчим станам співіснувати без почуття сорому або тривоги.

**Компульсії** - нав'язливі, наполегливі, небажані дії.

**Контрлатеральний** - розташований в протилежному півкулі.

**Кристалізований інтелект** - це широка область інтелекту, що включає вміння формулювати судження, аналізувати проблеми і будувати узагальнення. Цей тип інтелекту розвивається з досвідом і освітою, спирається на обізнаність і прогресує протягом усього життя людини (за Д. Хорном).

**Лабільність нервової системи** - швидкість виникнення і припинення нервових процесів.

**Локус контролю** - схильність людини покладати відповідальність за все, що відбувається з нею, на зовнішні обставини або на себе самого (поняття введено Дж. Роттером). Інтерналі - люди з внутрішнім локусом контролю.

Екстернали - люди з зовнішнім локусом контролю.

**Мезоморфний тип** - відрізняється могутньою статурою, має квадратну голову, широкі долоні і ступні, схильний до соматотонії (від лат. soma - тіло).

**Метод генеалогічний** - метод дослідження сімей і родоводів.

**Метод моральних дилем** - використання історій з незавершеним кінцем для діагностики рівня моральної свідомості людини і виявлення її здатності до моральної аргументації (використовувався Л. Кольбергом).

**Метод** - у перекладі з грецької шлях (пізнання).

**Методи апаратні** - призначені для вивчення психофізіологічних основ людської поведінки, вимагають лабораторних умов і спеціальних приладів; у практичній психодіагностиці використовуються рідко.

**Методи екстраспективні** - спираються на об'єктивний результат, доступний вимірюванню.

**Методи інтроспективні** - засновані на даних суб'єктивного досвіду.

**Методи констатуючі** - фіксують актуальний стан досліджуваного явища.

**Методи психогенетичні** - спрямовані на виділення факторів середовища і спадковості в індивідуальних варіаціях психологічних якостей.

**Методи формуючі** - ті, в яких кінцевий стан досліджуваної якості або явища відрізняється від початкового.

**Моралізація** - вторинний психологічний захист, що полягає в напрямку бажань в область моральних зобов'язань; більш зріла версія захисту розщеплення.

**Мудрість** - це експертна система знань, орієнтована на практичну сторону життя і дозволяє виносити зважені судження і давати корисні поради з життєво важливих або незрозумілих питань (за П. Бальтесом).

**Нав'язливості** - різноманітні обтяжливі думки, переживання, дії,

бажання, страхи, що нав'язуються людині проти її волі (за К. Вестфалем).

**Надійність експерименту** - стійкість результатів у часі.

**Номотетичний підхід у науці** - прагнення до відображення загальних (типологічних) властивостей явищ і позначення їх у термінах.

**Ноогенні неврози** - неврози, викликані фрустрацією екзистенційних потреб (за В. Франклом).

**Норма** - поняття, що використовується для оцінки темпу і змісту психічного розвитку людини. Заснована на статистичних даних, клінічних показниках, соціальних стереотипах і суб'єктивних очікуваннях людини; культурно обумовлена і змінює свій зміст.

**Нормальні значення показників** - розташовані в середній частині кривої нормального розподілу. Зазвичай їх більше, ніж субнормальних або супернормальних.

**Обдарованість** можна розуміти як: 1) якісно своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішність діяльності; 2) загальні здібності (на відміну від специфічних), що обумовлюють широту можливостей людини; 3) інтелектуальний потенціал - інтелект, що передбачає широту узагальнення, логічність (а не здібності до мистецтв); 4) сукупність задатків, природних даних, що забезпечують початковий високий рівень у якій-небудь діяльності (наявність вроджених передумов); 5) талановитість (умови для успіхів найвищого рівня).

**Основний психофізичний закон Фехнера-Вебера:**  $E = \text{const} \ln f_0$ ,  $RE = \text{const} \ln R$ , де Empfindung - величина відчуття, а Reiz - величина подразника.

**Особистість** - системна якість індивіда, що набувається ним у ході культурно-історичного розвитку і володіє властивостями активності, суб'єктності, пристрасності, усвідомленості (за А. Н. Леонтьєвим).

**Пікнік (ρυκνός - щільний, товстий)** - «широкий і важкий» чоловік.

**Пластичність у структурі темпераменту** - показник в'язкості або гнучкості мислення та поведінки, здатність переключатися з одного виду діяльності на інший, прагнення до різноманітності (за В.М. Русаловим).

**Поворот проти себе (аутоагресія)** - вторинний психологічний захист, що полягає в перенаправленні негативного афекту, що стосується зовнішнього об'єкта, на себе.

**Полезалежність/полenezалежність** - вміння протистояти впливу фонових ознак при виділенні фігури.

**Примітивна ідеалізація (і знецінення)** - первинний психологічний захист, заснований на вірі, що якась всемогутня сила забезпечує захист.

**Примітивна ізоляція** - первинний психологічний захист, що полягає в уході в інший стан свідомості.

**Природничо-наукова парадигма пізнання** - система усвідомлюваних і неусвідомлюваних установок, що проголошує необхідність отримання об'єктивних, узагальнених, представлених у поняттях знань, що прагне до встановлення причинно-наслідкових закономірностей при опорі на дані експерименту. Генезис властивостей і закономірностей розглядається не завжди.

**Проективна ідентифікація** - примітивний психологічний захист, що є результатом проекції та інтроекції.

**Проекція** - примітивний психологічний захист, в результаті якого внутрішнє помилково сприймається як зовнішнє; часто зустрічається разом з інтроекцією та проективною ідентифікацією.

**Просоціальна поведінка** - поведінка, що служить збереженню та зміцненню існуючих соціальних систем (за Я. Рейковським).

**Професійно значуща ознака** - характеристика індивідуальності, яка має значення для успішності виконання даної професійної діяльності.

**Професіограма** - опис соціально-економічних, санітарно-гігієнічних,

психологічних та інших особливостей професії.

**Психограма** - характеристика вимог, що пред'являються професією до психіки людини.

**Риса** - це властива індивідууму схильність поводитися подібним чином у широкому діапазоні ситуацій (за Г. Оллпортом).

**Рівень домагань** - ті цілі і завдання, які людина вважає для себе здійсненними.

**Рухливість нервової системи** - зміна знаків подразників, швидкість зміни збудження гальмуванням і гальмування збудженням. Це властивість є основою навчання.

**Середовище** - змінюваний ряд стимулів, на які індивід реагує протягом усього життя.

**Синтальність (sintality)** - діапазон змінюваності ознаки всередині групи (за Р. Кеттеллом).

**Синтонність (від грец. *sintonia* - співзвучність, узгодженість)** - безпосередність, здатність реагувати на стан інших людей і відповідати їм у тон настрою.

**Соціогенетичні теорії** - вчення, в яких формування індивідуальності розуміється як обумовлене зовнішніми умовами (середовищем), а людина спочатку - чиста дошка (*tabula rasa*).

**Соціоетологія** - наука про інстинктивні основи соціальної поведінки.

**Спеціальна теорія індивідуальності** - це вчення про походження, функціонування та місце темпераменту в загальній структурі індивідуальних властивостей людини.

**Спостереження** - цілеспрямоване систематичне сприйняття людини, за результатами якого дається експертна оцінка.

**Статевий диморфізм** - наявність відмінностей в анатомо-

фізіологічних ознаках у чоловічих і жіночих особин.

**Статевий дипсихізм** - наявність відмінностей психічних якостей і процесів у представників різної статі.

**Статевий дихрономорфізм** - тимчасова невідповідність прояву жіночих і чоловічих ознак.

**Стиль батьківського виховання** - спосіб впливу на дітей, що характеризується рівнем контролю за їхньою поведінкою і емоційною теплотою відносин. Найчастіше виділяють авторитетний, авторитарний, ліберальний і індиферентний стилі.

**Стиль життя** - унікальне поєднання рис, способів поведінки та звичок, що визначають неповторну картину існування людини (за А. Адлером). Стиль життя визначається проблемою (дефектом, недоліком), в результаті якої виникає мета, що приводить до появи притаманного людині індивідуального способу життя і дозволяє звільнитися від почуття неповноцінності. Адлер виділяв 4 стилі: керуючий, беручий, уникаючий і соціально-корисний.

**Стиль лідерства (керівництва)** - спосіб управління групою або організацією, заснований на типовому методі прийняття рішень (за К. Левінім). Найчастіше виділяють стилі автократичний (авторитарний, директивний), демократичний (кооперативний, недирективний) і вільний (попустительський). У сучасній психології управління виділяють також зосереджений на поставленій задачі («функціональний» стиль) і зосереджений на взаємовідносинах у групі («афективний» стиль), цілі яких відкриваються самими назвами.

**Стиль людини (від грец. *stylos*)** - стійка суб'єктно-специфічна система способів здійснення людиною різних видів активності; інтегральна характеристика формально-динамічної сфери індивідуальності, що проявляється в перевазі суб'єктом певної форми взаємодії з предметним або соціальним середовищем.

**Стиль спілкування** - результат утворення стійких звичних зв'язків між домінуючими потребами, цілями, цінностями і способами спілкування, психологічне утворення, що формується в результаті взаємодії з іншими людьми і представляє собою стійкий спосіб реалізації певних мотивів.

**Сублімація** - вторинний психологічний захист, що полягає в розрядці афективного імпульсу за допомогою конструктивної, творчої поведінки; вважається найбільш ефективним захистом.

**Субнормальні значення** - розташовані в області низьких значень кривої нормального розподілу.

**Супернормальні значення** - розташовані в області високих значень кривої нормального розподілу.

**Схильності** - феномени, що мають хронічний і потенційний характер (у термінології В. Штерна).

**Текучий інтелект** - це ті здібності, завдяки яким людина навчається всьому новому (тобто пам'ять, індукція, сприйняття нових зв'язків і відносин тощо). Після закінчення юнацького віку його розвиток йде на спад. Текучий інтелект відображає біологічні можливості нервової системи - її працездатність і інтегративність (за Д. Хорном).

**Темп у структурі темпераменту** - це швидкість моторно-рухових операцій (за В.М. Русаловим).

**Темперамент** - закономірне співвідношення стійких індивідуальних особливостей особистості, що характеризує різні сторони динаміки психічної діяльності. За В.М. Русаловим, темперамент - психобіологічна категорія, одне з незалежних базових утворень психіки, що охоплює все багатство змістовних характеристик людини.

**Теорія «середньої людини»** - статистично підтверджене соціологічне вчення, згідно з яким людина прагне діяти так, як діє більшість людей. Створена А. Кетле; критикувалася вітчизняною наукою за «буржуазність».

**Тестикулярна фемінізація (синдром Морріса)** - спадкова нечутливість периферичних тканин до маскулінізуючої дії чоловічого гормону яєчок, в результаті чого розвиток організму, що має чоловічий набір хромосом і яєчка, йде за жіночим напрямком.

**Тестування** - коротке, стандартизоване випробування, призначене для встановлення міжіндивідуальних, внутрішньоіндивідуальних або міжгрупових відмінностей.

**Тривожність** - схильність переживати реальні і уявні небезпеки, негативно забарвлене переживання внутрішнього занепокоєння, стурбованості, необхідності пошуків, гарячки, збудженості, що переходять в ажитацію, збудження, часто мають непродуктивний і демобілізуючий характер.

**Факторний аналіз** - один з методів встановлення якостей, що не піддаються безпосередньому спостереженню.

**Феномен** - явище.

**Фізіогноміка** - область психогностики, в якій основою для передбачення поведінки людини є риси особистості, міміка і навіть просто зображення силуету людини. Заснована Лаватером.

**Фобії (від грец. фобос - страх, боязнь)** - нав'язливі страхи конкретного змісту, що охоплюють людину лише в певній обстановці і зазвичай супроводжуються бурхливими вегетативними проявами (піт, серцебиття, утруднення дихання тощо).

**Френологія (краніоскопія)** - область психогностики, що визначає особливості людини за формою будови черепа. Розвивалася Галлем.

**Фрустрація (від frustration)** - вимушена відмова, особливий стан або внутрішній психічний конфлікт, що виникає при зіткненні особистості з суб'єктивно непереборною перешкодою на шляху до досягнення усвідомлюваних або неусвідомлюваних цілей (термін введений З. Фрейдом).

**Функціональна асиметрія і спеціалізація півкуль** - характеристика розподілу психічних функцій між правою і лівою півкулями.

**Характер** - своєрідність складу психічної діяльності, що проявляється в особливостях соціальної поведінки особистості і в першу чергу - у відносинах до професії, людей, самого себе. Це індивідуальне поєднання стійких психічних особливостей людини, що обумовлюють типовий для даного суб'єкта спосіб поведінки в певних життєвих умовах і обставинах. Характер - це сукупність проявів особистості на фруструючі ситуації, індивідуальний спосіб вирішення тривожності.

**Характерологія** - форма донаукового пізнання психіки людей, що прагне звести відмінності між людьми до простих типів. Іноді термін використовують для позначення області диференціальної психології, присвяченої вивченню характеру.

**Час реакції** - час між сприйняттям подразника і відповіддю на нього; свідчить про процесуальність психіки.

**Щоденниковий метод** - опис розвитку і поведінки людини, здійснений протягом тривалого часу експертом (батьками, вихователем, колегою).

**Я-концепція** - система найбільш загальних установок суб'єкта на самого себе. Виділяють різні модуси Я-концепції: реальне Я, ідеальне Я і так зване «дзеркальне Я» (тобто Я в очах інших).

**L (life record data)** - дані, засновані на реєстрації поведінки людини в повсякденному житті.

**T (objective test data)** - дані об'єктивних тестів (випробувань) з контрольованою експериментальною ситуацією.

**Q (questionnaire data)** - дані, отримані за допомогою опитувальників, анкет та інших стандартизованих методів.

## ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Програмою дисципліни «Диференціальна психологія» передбачається підсумковий контроль у формі заліку. Його метою є встановлення рівня засвоєння навчальної дисципліни здобувачами, сформованість в них необхідних вмінь та навичок.

Передумови виникнення диференціальної психології та історія її розвитку.

2. Предмет та завдання диференціальної психології.

3. Сильові характеристики мислення (когнітивні стилі).

4. Конституційні теорії темпераменту (типології Кречмера та Шелдона).

5. Властивості темпераменту, виділені школою Теплова-Небиліцина.

6. Регулятивна теорія темпераменту Яна Стреляу.

7. Концепція структури темпераменту В.М. Русалова.

8. «Я-концепція» як центральне утворення характеру.

9. Самооцінка в структурі характеру.

10. Індивідуальні відмінності у здібностях людини.

11. Сутність інтелектуального коефіцієнту IQ.

12. Відмінності в інтелекті, обумовлені спадковими факторами та соціокультурним середовищем.

13. Поняття емоційного інтелекту (коефіцієнт EQ).

14. Поняття стилю у сучасній психології. Типологія стильової поведінки.

15. Особливості когнітивного стилю та характеристика його параметрів.

16. Індивідуальний стиль діяльності.

17. Концепція стилю людини О.В. Лібіна.

18. Атрибутивні стилі.

19. Поняття особистісної риси, запропоноване Г. Оллпортом.

20. Механізми виникнення особистісних рис: нейрофізіологічні (І.П. Павлов, Г. Айзенк, Гейл), фіксація установок (В.Н. Норакидзе).

21. Характеристика факторних теорій особистості (Р. Кеттел, Г. Айзенк).

22. Концепція інтегральної індивідуальності В. С. Мерліна.
23. Статеві відмінності та соціальні стереотипи.
24. Статеворольова поведінка людини (за П.П. Горностаєм).
25. Назвіть історичний етап розвитку диф. психології на якому вона стала окремою наукою.
  26. Хто засновник диференціальної психології?
  27. Наведіть приклади психогенетичних методів.
  28. Назвіть загальнонаукові методи дослідження.
  29. Який метод дослідження ви використаєте для аналізу впливу генетики та середовища на розвиток психологічних якостей?
  30. Назвіть види індивідуальних каналів відчуттів.
  31. Дайте визначення диференціальної психології.
  32. Назвіть стилі реагування на ситуацію.
  33. Дайте визначення копінг-стратегій. Наведіть приклади.
  34. Назвіть три види відмінностей, які вивчає диференціальна психологія.
  35. Поясніть поняття «атрибутивні стилі», назвіть їх види.
  36. Назвіть основні складові атрибутивного стилю (структура).
  37. Назвіть основні стилі вирішення конфліктів.
  38. Порівняйте стратегію конкуренції та компромісу.
  39. Дайте характеристику особам з провідними візуальним, аудіальним, кінестетичним каналами сприймання.
    40. Опишіть три етапи розвитку диференціальної психології.
    41. Розкрийте основні передумови появи диференціальної психології.
    42. Дайте ґрунтовну характеристику історичних методів дослідження.
    43. Дайте загальну характеристику психогенетичних методів дослідження.
    44. Розкрийте співвідношення понять людина, суб'єкт, особистість, індивід, індивідуальність.
    45. Поясніть параметри індивідуальності (компенсаторності, оптимальності, результативності і адаптивності).
    46. Розкрийте специфіку використання формального підходу.
    47. Розкрийте специфіку використання інтегрального підходу.

48. Поясніть, що спільного та відмінного між копінг-стратегіями та механізмами психологічного захисту. Обґрунтуйте свою думку.
49. Розкрийте теорію темпераменту за В.М. Русаловим (3 блоки).
50. Поясніть когнітивні стилі: полезалежність - полenezалежність, аналітичність -синтетичність.

#### Практичні питання

1. Охарактеризуйте індивідуальну своєрідність знайомої Вам людини.
2. Поясніть, думка “я не такий, як усі” – норма чи патологія.
3. Проаналізуйте унікальність власної індивідуальності.
4. Проаналізуйте, чи завжди можлива взаємодія між людьми різних типів і як впливає на продуктивність взаємин незнання, напівзнання або псевдознання як себе, так і інших.
5. Поясніть важливість урахування у диференційно-психологічному аналізі тенденцій “соціалізація-індивідуалізація”.
6. Прокоментуйте тезу про те, що кожна людина має право на індивідуальність.
7. Розкрийте сильні та слабо виражені характеристики власної індивідуальності.
8. Сформулюйте поради вчителю щодо врахування індивідуальних відмінностей учнів у навчально-виховному процесі.
9. Розкрийте зміст програми диференційно-психологічного аналізу
10. індивідуальності людини.
11. Чи може особистість зберегти свою індивідуальність у групі?
12. Чи можливе існування типологій індивідуального стилю діяльності, адже він є індивідуальним?
13. Яку роль відіграють індивідуальні відмінності у детермінації успішності різних видів діяльності?
14. Поясніть, які методи використовуються для вивчення індивідуальності людини і з якою метою.
15. Розкрийте проблеми втілення в практику роботи школи диференціації навчання.

16. Розкрийте процеси саморозвитку у становленні індивідуальності.
17. Розкрийте розуміння проблеми “особистість – індивідуальність – доля”.
18. Доведіть, що “цілісна індивідуальність” є існуючою реальністю
19. Охарактеризуйте відмінності між людьми, пов’язані з їх самооцінкою.
20. Зіставте вплив процесів соціалізації та індивідуалізації на становлення
21. Індивідуальності людини.
22. Поясніть, як можна допомогти іншому пізнати себе і визначити шляхи
23. самореалізації?
24. Покажіть вплив на становлення індивідуальності людини чисельності груп, у які вона входить.
25. Поясніть, чому психологу необхідно знати індивідуальні прояви людей.
26. Поясніть важливість врахування індивідуальних відмінностей дітей у процесі виховання.

## РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

### Основна:

1. Бондаренко В. І. Психологічні дослідження індивідуальних відмінностей. Київ: Видавництво «Академія», 2023. 270 с.
2. Гальтон Ф. Диференціальна психологія: загальні закономірності та індивідуальні відмінності. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2021. 280 с.
3. Лисенко О. В. Психологія індивідуальних відмінностей: сучасні підходи. Харків: Видавництво «Харків», 2023. 260 с.
4. Мазяр О.В. Диференціальна психологія: модульний курс. К.: Видавничий дім «Кондор», 2021. 284 с.
5. Романовська Л.І., Подкоритова Л.О. Диференційна психологія: Навч. посіб. Львів: «Новий Світ – 2000», 2020. 236 с.

### Допоміжна:

1. Ковальчук О. М. Психологічні аспекти індивідуальних відмінностей. Харків: Видавництво «Ранок», 2022. 250 с.
2. Косьянова О. Psychology, medicine and biology: the development of necessary technologies in the field of health care: collective monograph/Косьянова О. Соціально – психологічні аспекти прояву обману у дітей з вадами слуху. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2024. 276, p. (67-103) [https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2024/05/Project\\_Med.pdf](https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2024/05/Project_Med.pdf)
3. Косьянова О., Кириченко К., Кімінчижи М. Взаємозв'язки показників невротизації особистості та її соціально-психологічної адаптації. *Наука і освіта*. 2022. №4. 23–29.
4. Косьянова О., Поспелова І., Казакова А. Мотиви та настанови делінквентної поведінки в осіб із різним гендерним індексом особистості. *Наука і освіта*. 2022. №2. 12–18.
5. Косьянова О., Поспелова І., Клосс Г. Особливості соціально-психологічної адаптації осіб з різним ставленням до невизначенності. *Наука і освіта*. 2023. №2. 110-120. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-17>.
6. Косьянова О., Радченко О.. Психологічні особливості регуляції діяльності та соціально – психологічної адаптації у менеджерів з різним рівнем невротизації. *Наука і освіта*. 2022. №1. 55–62.

7. Косьянова О.Ю., Ільницька Л.А. Методичні рекомендації з дисципліни «Диференціальна та експериментальна психологія». Одеса: Університет Ушинського, 2021. 79 с.
8. Кравченко М. С. Індивідуальні відмінності в контексті психологічних досліджень. Одеса: Видавництво «Одеса», 2022. 240 с.
9. Мельник І. В. Психологія індивідуальних відмінностей: навчальний посібник. Дніпро: Видавництво «Дніпро», 2022. 220 с.
10. Сидоренко О. В. Індивідуальні відмінності в психології: теорія та практика. Львів: Видавництво «Світ», 2023. 300 с.
11. Ткаченко Л. П. Диференціальна психологія: методичні рекомендації. Запоріжжя: Видавництво «Запоріжжя», 2021. 180 с.
12. Chamorro-Premuzic T. (2023) Personality and Individual Differences. Wiley-Blackwell, 456 p.
13. Corr P. J., Matthews G. (2022) The Cambridge Handbook of Personality Psychology (2nd ed.). Cambridge University Press, 850 p.
14. Kosianova O., Pylypenko, N., Shevchenko, N., Formaniuk, Y., Herasina, S., Horetska, O. (2022) (Web of Science). Psychotherapeutic Counseling in Promoting Personal Development. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 13(3), 119-137. <https://doi.org/10.18662/brain/13.3/357>
15. Revelle W., Condon D. M. (2022) The Cambridge Handbook of Personality Psychology. Cambridge University Press, 720 p.

### **Інформаційні ресурси**

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.  
URL: <http://www.mon.gov.ua>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайтURL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт.  
URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
4. Бібліотека Університету Ушинського: офіційний сайт.  
URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>